

УДК 336

А.Г. СТАДНИК

БЕЗРОБІТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

У статті розглянуто види безробіття та проаналізовано досвід зарубіжних моделей ринку праці. На тлі розглянутих моделей запропоновано кроки щодо поліпшення ситуації зайнятості населення України.

Ключові слова: безробіття, ринок праці, служба зайнятості, економічна криза.

Безробіття є однією з головних соціально-економічних проблем ринкового суспільства, це складна й серйозна проблема для економічно розвинутих країн. Актуальність теми полягає в тому, що проблема зайнятості населення стала однією з найгостріших соціальних проблем, з якими зіткнулося людство ще у ХІХ ст. Безробіття несе із собою не тільки бідність значним верствам населення, але й духовну й моральну деградацію людей. Тому вирішення проблеми зайнятості населення серед найважливіших, першочергових завдань у будь-якій цивілізованій країні.

В Україні чисельність працездатного населення, зайнятого в усіх галузях економіки, зменшується. Лише за офіційними даними, Україна за рівнем безробіття посідає третє, після Вірменії та Грузії, місце серед країн СНД.

У незалежній (від початку ринкових реформ) Україні завжди існувало безробіття, проте під час економічної кризи це питання ще більше загострилося, адже велика кількість підприємств не витримала тиску кризи, залишивши без роботи велику кількість громадян. Безробіття позначається на економічному, соціальному і психологічному стані людей. Втрата роботи для більшості означає насамперед зниження життєвого рівня. Соціологічні та психологічні дослідження свідчать, що більшості безробітним властиві суттєві проблеми, пов'язані із втратою роботи. Вони зневірюються у власних силах щодо подальшого професійного саморозвитку й самореалізації. Це нерідко призводить до виникнення таких кризових станів, як роздратованість, збудженість, стрес, зневіра у власних можливостях, а відтак і до нервових і психічних розладів, зрештою – до втрати себе як особистості.

Проблеми й тенденції рівня безробіття та шляхів його мінімізації розглядали такі українські вчені, як: А. Вольська, А. Казановський, В. Костиков, О. Котляр, І. Маслова, П. Нікіфоров, І. Петрова, О. Рузавіна, В. Федоренко та інші. Проблема безробіття знаходить своє широке відображення у працях таких відомих зарубіжних учених, як Фр. Кене, Дж. Мілль, У. Петті, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сея, А. Сміт [7].

Мета статті – проаналізувати проблеми безробіття в Україні та знайти соціальні механізми їх вирішення.

У загальному визначенні, безробітні – це громадяни працездатного віку, які з не залежних від них причин не мають заробітку через відсутність відповідної роботи, зареєстровані в державній службі зайнятості, бажають працювати і знаходяться в пошуках роботи [4].

Аналіз проблеми безробіття дає змогу стверджувати, що серед причин безробіття істотну роль відіграють такі явища, як невідповідність професійної підготовки фахівців, недостатність усвідомленого сприйняття ними сучасних професійних вимог і потреб роботодавців, а відтак і їх не конкурентоспроможність на ринку праці. Безробіття в умовах ринкових перетворень призводить до суттєвих психологічних труднощів особистості, пов'язаних, зокрема, із нездатністю безробітної людини адекватно оцінити ситуацію і причини втрати роботи та виявити активну особистісну поведінку в професійній перепідготовці.

Під час пошуку роботи безробітні обирають для себе різні варіанти поведінкової стратегії на ринку праці – від ретельного планування власних дій або хаотичного пошуку зі сподіванням на щасливий випадок до повної відмови від особистої участі в пошуку роботи з намаганням перекласти проблему на спеціалістів державної служби зайнятості [3].

За даними Державної служби статистики, на кінець 2012 р. в Україні було зареєстровано 506,8 тис. безробітних осіб (1,8% від числа працездатного населення) [1].

За даними МОП статус безробітного можуть отримати громадяни, які: зареєстровані в державній службі зайнятості; повинні активно шукати роботу; безробіття не має починатися добровільно тощо. Виходячи із цих стандартів, ми можемо бачити, що людина, яка, втративши роботу, з тієї чи іншої причини не реєструється в державній службі зайнятості, а своїми зусиллями намагається знайти роботу, то її відносять до працевлаштованого населення. Це дуже спотворює статистику тих даних, яку подає нам державна служба зайнятості.

Проаналізувавши всі види безробіття, ми прийшли до висновку, що в Україні більшою мірою домінують такі види безробіття: фрикційне, структурне, вимушене і приховане безробіття.

До фрикційного безробіття можна віднести студентів, які тільки що покинули стіни ВУЗів і в перший раз стали на шляху пошуку роботи.

До структурного безробіття можна віднести ту групу людей, які у через зміну технологій не відповідають професійній підготовці. Професії, які кілька років тому були на піку популярності, на сьогодні втратили свою актуальність на ринку праці і як результат – багато людей залишилися без роботи.

До змушеного безробіття можна віднести ту категорію громадян, які через скорочення (закриття, зупинку виробництва) співробітників, вони залишилися без роботи.

До прихованого безробіття можна віднести тих людей, які теоретично є безробітними (вони не працевлаштовані офіційно, а деякі з них мо-

жуть стояти на обліку в Державній службі зайнятості), але за фактом вони працюють і отримують заробітну плату.

Виходячи з вище наведеного, ми можемо прийти до висновку, що усунути безробіття повністю практично неможливо, але можна зробити кроки, які скоротять рівень безробіття у країні. З часом доведено, що повну зайнятість забезпечити неможливо, оскільки існує фрикційне та структурне безробіття, яке є невідворотнім. Дж. Кейс писав “Найбільш значними вадами суспільства, в якому ми живемо, є його нездатність забезпечити повну зайнятість.” [2].

Найближчим часом Україна повинна віднайти своє місце в системі міжнародного поділу ринку праці й стати активним продуцентом конкурентоспроможної продукції (що створить умови для створення ефективних робочих місць у пріоритетних галузях економіки). Проблеми українського ринку праці неможливо вирішити без впровадження державного регулювання зайнятості, що передбачає активну й пасивну складові політики зайнятості.

На сьогодні в Україні діє “Державна програма зайнятості населення”. З метою вирішення проблеми безробіття створені центри зайнятості, розроблені державні програми щодо зменшення безробіття. Однак ця програма не вирішує проблем безробіття. [6]. В Україні діє пасивна політика зайнятості (виплата високої грошової допомоги з безробіття на тривалий час, нерідко люди зацікавлені в отриманні допомоги з безробіття, тому що вона є не набагато меншою від попередньої заробітної плати), і її варто замінити на активні заходи, які б стимулювали прискорений пошук праці або ж набуття нової професії, тобто перехід до активної політики зайнятості, яка б базувалася на концепції ефективної зайнятості.

Вирішення проблеми потребує глибокого наукового аналізу й вироблення на цій основі практичних рекомендацій, які можуть використовуватися для розробки й реалізації ефективної соціально-економічної політики, направленої на забезпечення продуктивної зайнятості економічно активного населення країни, зменшення рівня безробіття до мінімального соціально-допустимого рівня.

Узагальнюючи погляди різних авторів, мусимо зауважити, що більшість називають дві моделі ринку праці – американську японську, а решту розглядають як різновиди цих двох. Зазначені моделі використовуються в процесі соціального регулювання ринку праці, в тому числі для впливу на процеси зайнятості. Україна сьогодні не визначилась із моделлю ринку праці, що накладає відбиток на механізми його соціального регулювання.

Японська модель зосереджена переважно на підприємстві. Підприємства в межах “за життєвим наймом” забезпечують працівникам гарантії зайнятості упродовж життя, повністю формують кваліфікацію працівників, оперативно приводять у відповідність професійно-кваліфікаційний склад із структурою робочих місць, розвитком техніки і технологій тощо. У разі скорочення виробництва, працівника або переміщують на інші робочі міс-

ця, або скорочують тривалість робочого часу, зберігаючи кадри на підприємстві. Якщо виникає потреба, адміністрація бере на себе всі витрати з перепідготовки кадрів, вважаючи, що при звільненні працівника через скорочення виробництва і набір нових працівників обійдеться значно дорожче. Також у Японії особисті успіхи не заохочуються, на відміну від американської моделі [3]. Фактично мова йде про стабільність зайнятості та намагання усталеного функціонування ринку праці. Відтак активних дій держави безпосередньо на ринку праці зазначена модель не потребує.

Американська модель характерна тим, що регулювання виробничих відносин базується на жорсткій класифікації робіт, чітких межах змісту кожної роботи для того, щоб зберегти професійну мобільність кадрів. У разі скорочення обсягів на підприємстві ця модель віддає перевагу звільненню працівника, а не скороченню годин чи переміщенню його на друге місце. Зарплата визначається за ступенем складності роботи. Менше уваги приділяється також професійній підготовці кадрів [3]. У цьому сенсі американська модель є моделлю активного ринку праці, на якому постійно відбувається рух кадрів. Відповідно, збільшується ризик того, що особа, яка шукає роботу, може її не знайти, що, в свою чергу, вимагає від держави активного регуляторного впливу та моніторингу процесів ринку праці.

Виходячи з досвіду зарубіжних країн, на нашу думку, найбільш ефективні кроки до поліпшення ситуації на ринку праці в Україні:

- проведення вступних лекцій для абітурієнтів, щоб інформувати їх про ситуацію на ринку праці, які спеціальності більш затребувані і які будуть затребувані на момент їх випуску з вищого навчального закладу;
- інформування навчальних закладів про зміни на ринку праці (щоб профорієнтація була спрямована на ті спеціальності, які більш затребувані, і здійснювали менше набору на ті, що не користуються попитом на ринку праці);
- підвищення кваліфікації або перепідготовка працівника, який втратив роботи через рахунок скорочення штатного складу на підприємстві;
- сприяння в розвитку малого й середнього бізнесу (як наприклад у Франції, США, Швеції та ін.), включення фінансової допомоги до державної програми зайнятості;
- через необхідність скорочення виробництва вирішення цієї проблеми не шляхом звільнення персоналу, а скороченням робочого часу або переведення робітника на друге підприємство за його згоди (як це роблять у Японії).

Безперечно, усунути безробіття повністю ніколи не вдасться, але за активної роботи механізмів державного (директивного) та соціального (індикативного) регулювання, ринку праці можна забезпечити відносну соціальну стабільність на вітчизняному ринку праці.

Висновки. У контексті проведеного аналізу можна констатувати, що для сучасного розвитку (стабілізації) вітчизняного ринку праці важливого

значення набувають соціальні регулятори ринку праці. Серед таких регуляторів є інформування, просвітницька діяльність, і соціальна допомога спрямована на самостійний пошук виходу із ситуації безробіття (шляхом допомоги у перепідготовці та перекваліфікації). До того ж, треба встановити реальний відсоток безробітних громадян, щоб виходячи з нього бачити всю проблему в цілому. Через те, що в Україні відсутня цілісна модель ринку праці виникає необхідність у певній відбудові соціальної моделі його функціонування. У зазначеному контексті напрямом подальших досліджень може бути розробка стратегічної концепції державної і регіональної політики зайнятості, заснованої на використанні поряд з економічними регуляторами – соціальних механізмів регулювання.

Список використаної літератури

1. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Кейс Дж.М. Общая теория занятости, процесса и денег / Дж.М. Кейс – М., 1949. – 359
3. Петюх В.М. Ринок праці : навч. посіб. / В.М. Петюх. – К. : КНЕУ, 1999. – 288 с.
4. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 63. – Ст. 17.
5. Туленков М.В. Поведінкові стратегії безробітних на ринку праці (соціолог. аналіз): монографія / М.В. Туленков, Г.І. Крутінь. – К. : ППК ДСЗУ, 2004. – 130 с.
6. Урілова О.А. Безробіття в Україні: причини, види, наслідки / О.А. Урілова // Наукові праці молоді: зб. наук. ст. в 2 т. – 2008 – № 12. – С. 182–184.
7. Чернін Т. Україна: Аспекти праці / Т. Чернін. – 2006. – № 3.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2013.

Стадник А.Г. Безработица как социальная проблема

В статье рассмотрены виды безработицы и проанализирован опыт зарубежных моделей рынка труда. На основе рассмотренных моделей нами предложены шаги по улучшению ситуации занятости населения Украины.

Ключевые слова: *безработица, рынок труда, служба занятости, экономический кризис.*

Stadnik A. Unemployment as a social problem

In the article the types of unemployment are considered and experience of foreign models of labour-market is analysed. On the basis of the considered models, by us the offered steps in relation to the improvement of situation of employment of population of Ukraine.

Key words: *unemployment, labour-market, service of employment, economic crisis.*